

Posudok na bakalársku prácu

Monika Stachová: Identita karpatských Němců v období meziválečného Československa

S veľkým záujmom som si prečítal prácu kolegyne Moniky Stachovej. Už názvom, ale aj rozsahom, ma zaujala na prvý pohľad. Študentka si zvolila pomerne rozsiahlu a komplikovanú úlohu, ktorej sa už z rôznych pohľadov venovali historici a spoločenský vedci na Slovensku aj v zahraničí. O oblasť Spiša je pritom záujem špeciálne veľký a veľmi aktívni sú aj miestni bádatelia. Už na začiatku musím tiež skonštatovať, že predložená práca predstavuje kvalitne spracované dielo a hľadiska štandardov stanovených pre tvorbu bakalárskych prác dielo nadštandardné. Monika Stachová otvára obrovské množstvo otázok týkajúcich sa života Nemcov na Slovensku a je pomerne náročné v jednom posudku okomentovať úplne všetko. Sústredím sa preto len na vybrané otázky s cieľom podať nové impulzy pre prípadné ďalšie rozpracovanie témy.

Ústrednú otázku predloženej práce tvoria identity (lokálne a nacionálne), konštruovanie ktorých sleduje autorka v dlhšom časovom období existencie prvej republiky. Zameriava sa tiež na oblasti života, ktoré sú s formovaním identít spájané asi najčastejšie: na právo, kultúru, školstvo, symbolickú politiku, ale aj štátne inštitúcie a ekonomickú sféru. Nevynecháva ani otázku sociálnych interakcií. Z hľadiska pramennej základne je potrebné upozorniť, že autorka urobila rozsiahli výskum primárnych prameňov vo viacerých lokalitách na Slovensku, čo je z hľadiska prípravy bakalárskej práce naozaj enormný výkon, hodný špeciálneho ocenenia. Výber lokalít a k nim prislúchajúcich archívov súvisí s hlavným záujmu autorky, ktorá sa rozhodla porovnať situáciu v rámci troch nemeckých jazykových ostrovov na Slovensku (Bratislava a okolie, Hauerland, Spiš). Konkrétne študovala v archívoch Bratislave, Kremnici, Modre (nie v Modré!) a v Levoči. Okrem toho je práca založená na rozsiahlom štúdiu dobových periodík.

Z hľadiska iných zdrojov, predovšetkým vedeckých prác, kolegyňa preukázala štandardný prehľad o literatúre. Istotne by však bolo možné vymenovať ešte viacero titulov, ktoré by jej úvahy mohli nejakým spôsobom obohatiť. Spomeniem len autorov ako napr. Ladislav Tajták (dejiny východného Slovenska), László Szarka (politika O. Jásziho), či Balázs

Ablonczy (nostalgia migrantov zo Spiša), pričom tento menoslov by bolo možné ešte zásadne rozšíriť o množstvo parciálnych štúdií, najmä k politickým dejinám. Veľmi zaujímavým prameňom by pre budúcnosť mohli byť aj spomienky a beletristické práce migrantov (napr. o Levoči a Kežmarku). Tie sú však pomerne ťažko dostupné. Už aj zhodnotenie doterajšej produkcie k téme z pera autorky by samo o sebe predstavovalo zaujímavú tému do diskusie.

Oceňujem autorkinu snahu definovať základné východiskové koncepty a kategórie, s ktorými potom pracuje. Ide o zaujímavý, vzájomne prepletený výber: identita a alterita, myslené spoločenstvá – predstavy o spoločenstve? predstavované spoločenstvá?, historická pamäť, lojalita a autorita, lokálpatriotizmus a miesta pamäti, uhorský politický národ. Už len tieto teoretické koncepty samé o sebe predstavujú obrovské témy v rôznych oblastiach spoločenských a humanitných odborov. Napríklad s často omieľaným pojmom „identita“ sa bežne pracuje prinajmenšom v dvoch ambivalentných pozíciách, ako s nejakou esenciálnou kvalitou/vlastnosťou, alebo ako s určitou dynamickou a procesuálnou záležitosťou. Autorka v tomto smere poukázala na viaceré zaujímavé aspekty problematiky. Napríklad, že identita je vytváraná v rámci interakcie, že je nestála a premenlivá. Práve táto pasáž jej teoretického úvodu navodzuje viac otázok ako odpovedí, pričom v nasledujúcich pasážach postavených na výskume sa už hlbšie týmto myšlienkam nevenuje. Možno by mohli autorka pri ďalšom uvažovaní o fungovaní identifikácií zaujať dnes už klasické práce Rogersa Brubakera a spol. Podobne mi nie je jasné, akým spôsobom by nabúral koncept Benedicta Andersona príklad, že v Hauerlande nevychádzala vlastná nemecká tlač? (s. 28) Za veľmi inšpirujúce považujem zaradenie kategórií lojality (v praxi prvej republiky ju aplikovala Elena Mannová) a autority, ktoré bývajú špeciálne často diskutované práve v spojitosti s menšinovými komunitami.

Nerozumím: „*charakteristiky historické paměti jednotlivých jazykových ostrovů, jejich průniky či odlišnosti*“ (s. 11). Jazykové ostrovy majú pamäť?

V jadre práce sa autorka pomerne podrobne venuje aj situácii ktorá vznikla v regiónoch po vzniku ČSR. Veľmi neprehľadná bola situácia na Spiši a na východnom Slovensku, kde môžeme sledovať rôzne demonštrácie lojality. V regióne sa pohybovali rôzni agitátori, ktorí sa snažili presvedčiť obyvateľstvo v prospech nejakej politickej agendy (viď monografie Tajtáka a Szarku). Len pre porovnanie, z hľadiska verejného diskurzu, bola podobná situácia napr. aj na južnom Slovensku, kde určitú dobu koexistovali aj uhorské aj československé politické orgány a denná tlač išla po ruke v tom čase sa „prerodiacemu“

Károlyiho Uhorsku. Zaujímavú analýzu tlačového diskurzu práve v kontexte vzniku hraničnej čiary v Komárne a jej spracovania lokálnymi médiami urobila sociologička Éva Kovács.

Autorka sa tiež venuje problematike lokálneho patriotizmu, pričom by som ju rád upozornil na činnosť Spišsko-nemeckého spolku v Budapešti, ktorý na svoju (politickú) činnosť orientovanú za územie ČSR získal aj štátnu podporu. Práca tiež potvrdzuje známe tézy o ich pozitívnom vzťahu k uhorskej štátnosti a na margo tohto sa v texte objavil aj zaujímavý príklad kultúrnej symbiózy, názov: Dobsinai Landsmannschaft (s. 56).

(s. 35): „Vzhľadom k tomu, že se však jednalo o nepříliš významnou skupinu Němců“ – Ablonczy ukazuje ako sa aj táto malá záujmová skupina vedela presadiť v dualistickej a neskôr aj v horthyovskej Budapešti a ako si vybudovali klientskú sieť postavenú na Spišiaci. Symbolom tohto postavenia a bol vysoký štátny úradník Ernő Flachbart, ktorý mal v rámci Úradu ministerského predsedu na starosti menšinovú agendu.

Veľmi oceňujem, že kolegyňa pomenovala aj viacerých lokálnych aktérov a diskutovala otázku postupného príklon Nemcov na Slovensku k nacizmu. Nestretla ste sa v tomto smere s informáciami, ako to bolo s nemeckým demokratickým aktivizmom na Slovensku? Zaujímalo by ma tiež, či sa autorka dozvedela aj niečo viac o postave Rudolfa Klecknera (Klecknera), ktorý neskôr pôsobil v diplomatických službách Slovenského štátu a vo Viedni sa dobrovoľne prihlásil do Waffen SS. Resp. popri zaujímavej postave Andora Nitscha je veľmi vplyvnou postavou farár Josef Steinhübel, ktorého po vojne Národný súd odsúdil na smrť. Dostal však milosť a v roku 1973 vyšli v Stuttgarte jeho spomienky pod názvom *Mein Leben*.

Na s. 41 sa objavuje postava prof. Bleyera, ktorý presadzoval koncept uhorskej lojality, ktorá mala (aj) Nemcom priniesť ďalšie menšinové koncesie, ale až na nasledujúcich stranách je vysvetlené o koho išlo. Je zaujímavé, že medzi miestnymi Nemcami nebol príliš populárny, keďže onedlho na to sa v Maďarsku stal dokonca ministrom pre menšiny.

Ad. téza o tvrdej maďarizácii (s. 42): medzi Nemcami v Uhorsku takýto diskurz nedominoval, podobne ako ani medzi židovským obyvateľstvom. Naopak, zachovali sa nám zmienky o tom ako v novinách pomaďarcovanie mien vyslovene vítali. Osobne by som navrhol premyslieť účelnosť tohto termínu, ktorý býva najčastejšie vnímaný ako „násilná maďarizácia“, pričom samotná etnická homogenizácia je oveľa zložitejším procesom a popri nátlaku a násilí zahŕňa v sebe aj množstvo iných stratégií.

Veľa priestoru venuje autorka festivitám (napr. s. 65). Ukázala, akým spôsobom sa obyvateľstvo stavalo k vybraným sviatkom a kultúrnym podujatiam. Oslavoval sa pravidelne Slnovrat vo všetkých troch lokalitách? A 20. august, sviatok sv. Štefana – uhorského kráľa?

Do akej miery v danej téme dôležitý dátum 28. 10. 1918? (s. 46) Napr. v kontexte tlačového diskurzu na južnom Slovensku sa nejaví ako príliš zásadný, keďže tlač sa zaujímala predovšetkým o dianie v Budapešti. Situácia sa začala meniť až po postupnom obsadzovaní Slovenska.

(s. 48) *„Jedinou jejich aspirací Slováků bylo zrovnoprávnění slovenštiny s maďarštinou. Rozdíly ovšem panovaly jak mezi starší, tak mezi mladší generací. K setrvání v uherském státě se klonila převážně starší generace, zatímco generace mladší, která často studovala např. v Praze, poměrně radostně vítala vznik Československa.“* Keďže toto tvrdenie úplne neplatí, bolo by vhodné napísať vlastný komentár, alebo upozorniť, že výrok pochádza z novín, aj napriek tomu, že za vetou nasleduje poznámka pod čiarou.

A na záver ešte niekoľko drobností: informácie z poznámok pod čiarou č. 106, 184, 185, 228 by bolo vhodné vkomponovať do textu; obec Piarg - nie Piargy; zvláštny spôsob citovania archívnych prameňov: *„SA v Bratislavě, pobočka Modrá, Archivní fond: Okresní úřad Bratislava okolí, prezidiální spisy 1923-1929, sign: 2001/1938, Inv. č.: 282, karton č.: 21.“* Dá sa to zjednodušiť, existujú zaužívané skratky.

Predložená práca predstavuje veľmi kvalitne spracovaný výskumný projekt, ktorý prekračuje štandardné rámce bakalárskych prác. Spĺňa všetky predpoklady na odporúčanie k obhajobe, pričom navrhujem hodnotenie výborná (1).

V Prahe, 3. 9. 2015